

De landbouw als **biet**

Biologisch-dynamische landbouw
als deel van het sociale organisme

In de eerste voordracht van de landbouw cursus maakt Rudolf Steiner het direct duidelijk: het is levensvreemd om de landbouw als een geïsoleerd deel van de samenleving te zien “want de cursus zelf zal ons duidelijk maken dat de aangelegenheden van de landbouw aan alle kanten verweven zijn met de verste uithoeken van het menselijk leven en dat er eigenlijk nauwelijks een gebied is dat niet met de landbouw te maken heeft. In zekere zin (...) komen alle aangelegenheden van het menselijk leven in de landbouw samen.” *Tekst_John Hogenvorst*

Alles wat hij in de cursus zal vertellen, zegt Rudolf Steiner, zal “gestoeld moeten zijn op deze schijnbaar wat verder weg liggende dingen.” Dus: alle inzichten en aanwijzingen die hij in de landbouw cursus zal geven, berusten “op deze schijnbaar wat verder weg liggende dingen”. Anders gezegd: dat wat in de samenleving als geheel leeft, bepaalt in

belangrijke mate in hoeverre de biologisch-dynamische landbouw zich naar eigen aard en wezen zal kunnen manifesteren.

Waar doelt Rudolf Steiner (in 1924!) dan op? “Zoals u weet heeft ook de landbouw in zekere zin te lijden, ernstig te lijden onder de hele moderne cultuur. Deze hele moderne cultuur heeft vooral wat haar economische kant betreft destructieve vormen aangenomen, waarvan de verwoestende betekenis door veel mensen nog nauwelijks wordt beseft.” Krap een eeuw verder laat zich de vraag stellen hoe het nu gesteld is met “de verwoestende betekenis” van de economie. En de daarop aansluitende vraag zou zijn: is er voldoende besef van de gevolgen van de economische praktijk anno 2018?

Hoe kunnen wij deze problematiek, in relatie tot de biologisch-dynamische landbouw, benaderen om zicht te krijgen op het geheel? Met een laatste citaat van Rudolf Steiner wordt dat duidelijk: “Stel dat u

len en zeilen, de bestaansvoorwaarden van de biologisch-dynamische landbouw, moeten we naar de BD-landbouw kijken zoals de BD-boer naar zijn bieten kijkt. De BD-landbouw als biet. In welke omstandigheden, onder welke invloeden verkeert deze biet - en wat kan er gebeuren om deze biet te laten gedijen?

Tussen natuur en economie

Aan de ene kant van de landbouw hebben we te maken met de aarde, die de grondslag van de landbouw vormt. Beter is het, in het kader van dit artikel, te spreken over ‘natuur’, natuur opgevat als de aarde, bodemgesteldheid, vruchtbaarheid, klimaat en kosmische invloeden. De factor natuur is datgene waarmee de landbouw het te doen heeft. Daarin liggen gegevenheden besloten waarop de boer geen invloed heeft, en andere die hij geleidelijk, door zijn kunde en ervaring, kan verbeteren.

economie betreedt, veranderen zijn graan, bieten, appels of eieren in ‘waren’. En in de economie hoopt en verwacht de boer dat zijn waren een ‘waarde’ krijgen. Wanneer deze waarde daadwerkelijk, in ruil voor zijn oogst, in de vorm van geld de portemonnee van de boer binnen vloeit, is de cirkel bijna rond: in een gezonde economie ontvangt de boer namelijk als tegenprestatie voor het resultaat van zijn werk een zodanig bedrag dat hij (zij) en de zijnen op een menswaardige manier in al hun behoeften kunnen voorzien gedurende de tijd die nodig is om een volgende oogst te realiseren en in de economische kringloop binnen te brengen.¹

Wanneer het zou zijn zoals hier nu zo eenvoudig is weergegeven, zou alles in orde zijn: dan verkeert de biologisch-dynamische landbouw in optimale omstandigheden en is zijn welzijn en verdere ontwikkeling slechts afhankelijk van de natuur en van de kundigheid van de boer.

Zo zou het ook moeten zijn, alleen... Alleen weten wij allemaal dat het zo niet is.

Graan, bieten, appels of eieren veranderen in de economie in 'waren'. Daar krijgen ze een 'waarde'.

bieten in de grond hebt zitten: een biet te nemen voor wat hij is, binnen zijn beperkte grenzen, is onzinnig zodra die biet voor zijn groei misschien afhankelijk is van ontelbare omstandigheden die helemaal niet op de aarde, maar in de kosmische omgeving van de aarde te vinden zijn.”

Om zicht te krijgen op het welzijn, het rei-

De boer richt zijn arbeid op de natuur en dat leidt tot een resultaat: tot graan, groente of fruit, of tot producten van dierlijke oorsprong. Met dat resultaat zoekt de boer vervolgens zijn weg naar het andere, aan de landbouw aansluitende gebied: de economie. Op het moment dat de boer, figuurlijk gesproken, met zijn oogst in handen de

Prijsvervalsing

De boer, en zeker de BD-boer, ontvangt voor het resultaat van zijn werken niet de prijs die hij zou moeten krijgen. Dat kan allerlei gevolgen hebben, bijvoorbeeld: de levensstandaard van de boer bevindt zich rond de armoedegrens; de boer werkt zich structureel een slag in de rondte; de boer is afhankelijk van de inzet van vrijwilligers of stagiaires; de boer ontplooit allerlei ne-

venactiviteiten om de exploitatie rond te krijgen; de boer komt niet (niet meer of niet voldoende) toe aan het ontwikkelen en toepassen van het specifieke van de BD-landbouw. Het zijn allemaal illustraties van de 'valse' (= niet-juiste) prijs die de boer voor zijn productie ontvangt.

Wie als ondernemer voor zijn producten een te lage prijs ontvangt zal naar twee kanten kijken om zijn situatie te verbeteren: naar zijn eigen bedrijfsvoering om te zien of daar dingen beter kunnen, om zo de kosten te verminderen. Vervolgens zal hij naar 'de markt' kijken om te onderzoeken of hij zijn producten tegen een hogere waarde kan ruilen.

In de bedrijfsvoering van de boer zijn er altijd de lasten die verbonden zijn met het gebruik van de grond, in de vorm van pacht of de kosten van aankoop van de grond (hypotheek en rente). Hier stuiten wij op het vraagstuk van het eigendom. Omdat het in de wereld waarin onze biet, de BD-landbouw, groeit zo geregeld is dat grond verkoopbaar is, zijn de kosten die de boer voor het gebruik van de grond betaalt structureel te hoog. Steeds opnieuw, in het verloop van de tijd gezien, verandert de grond van eigenaar. Elke eigenaar begint met een forse investering die in het uitoefenen van het boerenbedrijf moet worden opgebracht en die de boer weer hoopt terug te verdienen door de grond op een gegeven moment weer aan zijn opvolger te verkopen, die weer begint met een forse investering, die,... Deze 'eigendomscarrou-

sel' draait al eeuwenlang, eigenlijk sinds in het Oude Rome het eigendomsrecht zoals wij het nu kennen ontstond.

Eén van de werkelijkheden waarop Rudolf Steiner de sociale driegeleding fundeerde, is die dat grond geen koopwaar is. (Dat wij doen alsof grond wél koopwaar is, is een soort kwaadaardige spookverschijning in het sociale leven.) Dat zou voor de landbouw betekenen dat de boer een gebruiksrecht krijgt toegekend om zijn land te bewerken - en dat gebruiksrecht eindigt wanneer de boer zijn capaciteiten, kennis en kunde niet meer inzet om die grond te bewerken. Voor dat gebruiksrecht zal hij ook zeker wel een bepaalde vergoeding moeten betalen. Maar de financieringskosten van grond die eenmaal is aangekocht, geen privé-eigendom is en niet meer wordt verhandeld, zullen met het verstrijken van de tijd alsmat lager worden. Dat zou dan bijvoorbeeld leiden tot een situatie waarin de vergoeding die de boer voor het gebruik van zijn grond betaalt afhankelijk is van de prijs die hij voor zijn productie ontvangt. Is die opbrengst laag, dan is ook de gebruiksvergoeding laag.

Wie zich, als boer, déze situatie voorstelt, zal misschien beleven dat dit voor zijn dagelijkse bedrijfsvoering zou zijn alsof een grijs wolkendek openbreekt en een lichtblauwe hemel zichtbaar wordt.

Binnen de eigen bedrijfsvoering heeft de boer, in de huidige situatie, stevast te maken met 'valse kosten': te hoge lasten voor het gebruik van zijn grond. En op 'de

markt'? Ook daar ontmoet de boer prijsvervalsing, of prijsmisvorming. Immers, in de economische praktijk van vandaag wordt 'het spel' van vraag en aanbod gespeeld. In dat krachtenspel begint de boer structureel met een achterstand, die samenhangt met de aard van zijn product: dat is namelijk aan bederf onderhevig. Weliswaar is graan langer houdbaar dan aardappels, die weer langer houdbaar zijn dan eieren, die weer langer houdbaar zijn dan sla - maar het opslaan van de oogst brengt kosten met zich mee, het klokje van de houdbaarheid tikt altijd door, en uitstel van verkoop betekent uitstel van inkomen.

Voeg daarbij de macht van de grote inkomende partijen, de versturende werking van overheidsmaatregelen (quota, heffingen en subsidies die inwerken op het aanbod, op de prijsvorming en - binnen de eigen bedrijfsvoering - op de kosten) en de concurrentie van producten uit de gangbare landbouw en wij zouden haast zeggen: het is een wonder dat er biologisch-dynamische landbouw is. Misschien zouden wij dat in alle ernst ook zo mogen zien. Dat zou ons kunnen helpen om dit reëel bestaande wonder in te bedden in een andere economische context, en daarmee dit wonder een verdere bestaansbasis en mogelijkheden tot verdere ontwikkeling te bieden.

Wonderen bestaan niet?

Ik verbeeld mij dat een boer die biologisch-dynamisch werkt, die daarin zijn ervaringen heeft opgedaan en zijn vaardigheden heeft

ontwikkeld, zich niet zal kunnen en willen voorstellen dat hij ooit weer 'gangbaar' zal boeren. Dat is onbestaanbaar.

Net zo onbestaanbaar is het dat de BD-landbouw nog niet is ingesponnen in een weefwerk op basis van de associatieve economie.

Daar waar de BD-boer met zijn oogst de economie binnenkomt, zou hij een associatieve economische kringloop moeten aantreffen. Een verband van inkopers (handel) en consumenten dat gebaseerd is op het gemeenschappelijk besef dat landbouw-handel-consumptie een geheel vormen waarin wederkerigheid van belangen en behoeften centraal staan: De consument heeft vandaag (maar ook in de toekomst) behoefte aan wat de BD-boer voortbrengt en moet daarom een prijs betalen die dit

ook mogelijk maakt / de boer voorziet in deze behoefte en heeft een inkomen nodig om dat te kunnen blijven doen / de handelaar brengt deze twee behoeften bij elkaar en zorgt voor transparantie: inzicht in kwaliteit, kwantiteit en prijsvorming - opdat behoeften worden vervuld en de juiste prijs zo dicht mogelijk wordt benaderd.

Wie, als boer, handelaar of consument, deze wederkerigheid van belangen en behoeften ten volle beseft, zal ook kunnen inzien dat het noodzaak is om verbanden te vormen waarin de wederkerigheid gediend kan worden. In het klein of in het groot, dat is voorsnog van secundair belang: dát er aan dergelijke verbanden (die op verschillende manieren kunnen worden vorm gegeven) wordt gewerkt, is waar het op aankomt.

Het realiseren van een situatie waarin de

BD-landbouw bevrijd is van de ketenen van het gangbare eigendomsrecht enerzijds, en anderzijds zijn producten in een associatieve economische kringloop binnenbrengt, zijn voor het geheel van de BD-landbouw wat de met liefde en kunde door de boer bewerkte aarde en de kosmische invloeden voor de biet zijn.

En zoals de boer weet dat uit een onogelijk klein bietenzaadje een volwaardige bietenplant groeit, zo kan wie met zorg denkt zien dat uit de kiemgedachten van de sociale driegeleding een menswaardige economie kan ontstaan. ☺

¹ Deze omschrijving is de omschrijving van 'de juiste prijs', een kernbegrip uit Steiners associatieve economie. Zie de vrdr van 29 juli 1922 in: *Economie. De wereld als één economie* (tweede druk 2018, Nearchus CV)

Nearchus en Driegonaal

Nearchus CV – een van de Sleipnir bedrijven (zie pag 8) – is een uitgeverij die zich richt op uitgaven over en vanuit de antroposofie én over een gezonde samenleving, geïnspireerd op de sociale impuls van de antroposofie.

Sinds 1989 verschenen circa 100 uitgaven van o.a. Rudolf Steiner, Dieter Brüll, Lex Bos, Harrie Salman, Cornelis Boogerd en Juul van der Stok. Nearchus is ook de uitgever van tijdschrift Driegonaal en verzorgt de brochurereeksen ABC Wegwijzers, ABC Opvoedwijzers en ABC Jaarfeesten.

Tijdschrift Driegonaal vertelt 'het verhaal van de sociale driegeleding' en dat wat dit gedachtengoed kan betekenen. Een jaargang Driegonaal bestaat uit zes nummers van 24 pagina's. Abonnees betalen per jaargang naar keuze: €13,50 (minimumtarief), €22,- (normaal tarief), of €33,- of meer (steuntarief).

www.driegonaal.nl

John Hoogervorst

is uitgever bij Nearchus. "Wij zijn rotsvast overtuigd van de betekenis van het antroposofische boek."

www.nearchus.nl

